

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
ім. Б.Д. Гаврилишина
Кафедра міжнародних економічних відносин

БАТЧИК Віталій Віталійович

**ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ
УКРАЇНИ**

спеціальність 292 – Міжнародні економічні відносини
освітньо-професійна програма – Міжнародні економічні відносини
Кваліфікаційна робота

Виконав студент
групи МEB-41
Батчик Віталій Віталійович

Науковий керівник:
доцент
Братко О.С.

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 2025 р.
Завідувач кафедри
_____ Зварич Р.Є.

Тернопіль – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ	5
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ	17
2.1 Основні причини та чинники трудової міграції в Україні	17
2.2 Вплив міграційних процесів на економіку України	26
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ	35
3.1 Заходи з мінімізації негативних наслідків трудової міграції	35
3.2 Інтеграція грошових переказів трудових мігрантів у розвиток економіки	37
ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44
ДОДАТКИ	47

ВСТУП

Актуальність обраної теми зумовлена постійним зростанням масштабів трудової міграції з України, що має важливі соціально-економічні наслідки для держави. У сучасних умовах, коли багато країн, у тому числі і Україна, зазнають економічних трансформацій, міграційні процеси впливають не лише на демографічну ситуацію, але й на розвиток національних економік, зокрема через зміни на ринку праці та інвестиційні потоки. В Україні трудова міграція стала не лише побічним ефектом економічної ситуації, але й необхідним адаптивним механізмом для багатьох громадян. Однак наявність як позитивних, так і негативних наслідків трудової міграції ставить питання про необхідність ефективного регулювання цього процесу на рівні держави.

Метою цього дослідження є комплексне оцінювання впливу трудової міграції на економічний розвиток України, а також розробка рекомендацій щодо оптимізації процесів трудової міграції з урахуванням глобальних і євроінтеграційних змін.

Для досягнення цієї мети були поставлені наступні **завдання**:

1. Розкрити теоретичні засади визначення міграції, її види та класифікацію.
2. Проаналізувати вплив міграційної політики на економіку країни та розглянути рекомендації міжнародних організацій щодо регулювання трудової міграції.
3. Визначити основні причини та чинники трудової міграції з України.
4. Дослідити вплив глобалізації та євроінтеграції на міграційні процеси в Україні.
5. Запропонувати заходи для мінімізації негативних наслідків трудової міграції.
6. Визначити шляхи інтеграції грошових переказів трудових мігрантів у розвиток економіки України.

Об'єктом дослідження є трудова міграція населення України.

Предметом дослідження - її вплив на економічний розвиток держави.

Для досягнення поставленої мети були використані різноманітні наукові **методи**, зокрема: методи порівняння, статистичного аналізу, соціологічного дослідження, а також методи прогнозування.

Практична значимість дослідження полягає в розробці рекомендацій щодо вдосконалення національної міграційної політики з урахуванням міжнародного досвіду та виявлення можливостей використання грошових переказів трудових мігрантів для розвитку економіки України. Результати дослідження можуть бути використані як органами державної влади для коригування міграційної стратегії, так і підприємствами для адаптації до нових умов ринку праці.

Апробація дослідження: Результати були представлені на XVIII міжнародній науково-практичній конференції “Інноваційні процеси економічного та соціально-культурного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід”.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

Міграція є важливою складовою динаміки соціально-економічних процесів, що вимагає детального вивчення її масштабів, напрямків та інтенсивності, а також аналізу її впливу на розвиток економіки країни. З метою систематизації та уточнення поняття міграції важливо виділити основні характеристики цього процесу, зокрема в контексті політологічних досліджень. Етимологічно термін "міграція" походить від латинського слова *migratio* (переміщення), що означає переселення людей чи зміна місця їхнього проживання [18, с. 801]. Міграція є об'єктивним, масовим і складним процесом, що має певні закономірності і часто супроводжується зміною місця проживання. Таке розуміння міграції є загальним для більшості дослідників і використовується в офіційній статистиці.

Одним із перших теоретичних визначень міграції є трактування англійським вченим Е. Равенштайном у його роботі «Закони міграції». Він розглядав міграцію як «безперервний процес, що виникає внаслідок взаємодії чотирьох основних груп чинників: на місці початкового проживання мігранта, під час переміщення, на місці в'їзду та особистих чинників самого мігранта» [13, с. 180]. У соціологічному словнику міграція визначається як «географічний рух індивідів або груп людей, тобто їх мобільність у межах конкретних географічних територій». Економічна енциклопедія визначає міграцію як переміщення людей або етносів із зміною місця постійного проживання або поверненням до нього [3, с. 385]. Це визначення акцентує увагу на необхідності зміни місця проживання.

С.К. Бондирева визначає міграцію як «полімотивоване суспільне явище, яке виникає через потребу в задоволенні певних життєвих потреб». Міграція є результатом мобільності людини і може здійснюватися як у фізичному, так і в віртуальному просторі [17, с. 31]. Л.В. Балдін трактує міграцію як переміщення

населення між державами [5, с. 18], тоді як В.М. Моїсеєнко зазначає, що “міграція є формою руху населення, при якій зміна місця проживання супроводжується значними економічними, соціальними та демографічними наслідками, які можуть бути як позитивними, так і негативними” [11, с. 24]. Це визначення зосереджує увагу на наслідках міграції, однак питання про саму сутність цього процесу потребує окремого аналізу.

А. Хомра розглядає міграцію як “територіальні переміщення населення, що пов'язані зі зміною місця проживання” [20, с. 7], а Л.Л. Рибаківський трактує її як “переселення населення однієї країни на територію іншої, що завершується зміною громадянства” [5, с. 29]. Це визначення акцентує правовий аспект міграційного процесу. Сучасне трактування поняття міграції у вузькому сенсі можна представити як переміщення людей через кордони різних територіальних утворень з метою постійної чи тимчасової зміни місця проживання [2, с. 80].

Таким чином можна дати наступне визначення. Міграція визначається як процес переміщення людей із одного місця проживання в інше, що може бути постійним чи тимчасовим і відбуватися в межах однієї країни чи між країнами.

У науковій літературі виділяються різні класифікації міграції, що ґрунтуються на різноманітних критеріях, таких як причини, тривалість, правовий статус, напрямок, характер переміщення тощо. Залежно від цих аспектів, міграція може бути класифікована в таких основних групах:

1. За причинами міграції:

- Економічна міграція – зумовлена бажанням покращити матеріальне становище, знайти кращі умови праці чи заробітку.
- Політична міграція – пов'язана з переслідуваннями, війнами, або бажанням змінити політичний режим.
- Екологічна міграція – викликана природними катастрофами або змінами в екологічній ситуації (повені, посухи, екологічні катастрофи).
- Соціальна міграція – пов'язана з прагненням змінити соціальний статус, наприклад, через вищу освіту або доступ до кращих соціальних послуг.

- Культурна міграція – зумовлена бажанням отримати кращі культурні умови або можливості для самореалізації [20].

2. За тривалістю:

- Постійна міграція – зміна місця проживання на постійній основі, при цьому особа не планує повернутися до попереднього місця проживання.

- Тимчасова міграція – переселення на певний час з метою навчання, роботи або з інших причин, після чого особа повертається на попереднє місце проживання.

- Сезонна міграція – переміщення на певний період часу, наприклад, для роботи в сільському господарстві, зокрема в сезон збору врожаю [11].

3. За правовим статусом:

- Міжнародна міграція – переміщення осіб через національні кордони, що вимагає зміни громадянства або виду на проживання.

- Внутрішня міграція – переміщення осіб у межах однієї країни, без переходу на інший державний територіальний утвір.

- Легальна міграція – переміщення осіб відповідно до законодавства, з дотриманням усіх юридичних норм.

- Нелегальна міграція – міграція, що відбувається з порушенням законодавства, зазвичай без необхідних документів чи дозволів [5].

4. За напрямком переміщення:

- Еміграція – виїзд осіб з країни постійного проживання для проживання в іншій країні.

- Іміграція – в'їзд осіб до нової країни для постійного чи тимчасового проживання.

5. За характером переміщення:

- Міграція з метою працевлаштування – переміщення людей з метою знайти роботу або поліпшити умови праці.

- Міграція з метою освіти – переміщення в іншу країну чи регіон для отримання освіти або навчання [14].

Ці класифікації дозволяють детальніше зрозуміти, які саме чинники впливають на процес міграції, а також допомагають у вивченні наслідків міграційних процесів для економічного, соціального та культурного розвитку різних країн та регіонів (додаток А).

На рис. 1.1 представлено різноманітну типологію видів міграції, яка базується на різних індикаторах просторової мобільності населення. Така класифікація дозволяє більш детально проаналізувати різні аспекти міграційних процесів, враховуючи, зокрема, напрямки, масштаби, тривалість та типи міграції (внутрішня чи міжнародна, тимчасова чи постійна).

Класифікаційні ознаки	Основні характеристики	Види міграції
Географічний напрям	Розрізняють міграції на короткі, середні та далекі відстані. Залежно від цього виокремлюють внутрішні (внутрішньорегіональна, міжрегіональна), зовнішні (внутрішньоконтинентальна, міжконтинентальна) та транзитні міграції.	Внутрішня Зовнішня Транзитна
Напрямок руху	Напрямок руху визначається характером перетинання кордонів. Розрізняють такі види як імміграція (в'їзд до країни), еміграція (виїзд до країни), гравітаційна (переселення з периферії до великих промислових, наукових та культурних центрів), відцентрова (переміщення міського населення до пригороду), ресміграція (повернення до країни, з якої мігрант виїхав раніше), репатріація (повернення до країни, що є етнічною батьківщиною).	Імміграція Еміграція Гравітаційна Відцентрова Ресміграція Репатріація
Тривалість перебування	Тривалість перебування – головна змінна. Треба розрізняти тимчасову і постійну міграцію. Можна виокремити щотимчасові, щомісячні, щорічні міграції, один раз у п'ять років тощо. Трапляються випадки, коли індивід вимушений мігрувати у зв'язку з особливими політичними подіями в країні	Постійна Тимчасова (довгострокова, короткострокова, у тому числі регулярна та нерегулярна)
Правовий статус	За правовим статусом виокремлюють законних або незаконних мігрантів. Тобто це законне чи незаконне перетинання кордонів; а також виконання чи порушення правил реєстрації та тривалості перебування у приймаючій державі або невідповідність діяльності і офіційно вказаної мети приїзду, незаконне працевлаштування	Легальна Нелегальна
Мета, причини	Міграції розрізняють залежно від мети. Наприклад, чи є мета рекреаційною, релігійною, етнічною, екологічною, туристичною, діловою або це трудові міграції (зайнятість, економічні мотиви), міграції, пов'язані з навчанням або вирішенням сімейних проблем.	Економічна (трудова як підвид) Соціальна Культурна Політична Військова Освітня
Спосіб причетності	Відповідно до того, наскільки міграція є добровільною, можна виокремити такі її різновиди: добровільна (рішення про міграцію приймає сам мігрант), примусова (вигнання або виселення, тобто ситуація, коли мігрант позбавлений права вибору), вимушена (зміна місця проживання на певний час або назавжди усупереч бажанням людей, до якої спонукають стихійні лиха, війни, голод).	Добровільна Вимушена Примусова

Рис.1.1 Класифікація видів міграції населення [14]

Міграція виконує ряд функцій. Аналіз функцій міграції, запропонований Л.Л. Рибаківським і М.М. Слюсаревським, дозволяє виокремити кілька

ключових аспектів цього процесу, які суттєво впливають на соціально-економічний розвиток різних територій. До основних функцій міграції відносяться:

1. Прискорююча функція – забезпечує певний рівень просторової рухливості, що виражається в зміні складу населення різних регіонів і розширенні числа місць проживання окремих осіб. Ця функція сприяє динамічному розвитку територій через збільшення мобільності населення.

2. Селективна функція – полягає в нерівномірному участі різних соціально-демографічних груп у міграційних процесах, що веде до зміни якісного складу населення на окремих територіях. Це проявляється у диференціації міграційного потоку за такими характеристиками, як стать, вік, рівень освіти, кваліфікація тощо.

3. Функція перерозподілу робочої сили – забезпечує оптимальний розподіл продуктивних сил між різними регіонами, що дозволяє краще відповідати на потреби ринку праці та сприяє розвитку економік на місцевому рівні.

4. Функція розвитку населення – сприяє змінам соціально-психологічних характеристик людей, розширенню їхнього світогляду, накопиченню знань та досвіду в різних сферах життя. Це також включає обмін трудовими навичками та виробничим досвідом, що позитивно впливає на розвиток особистості та інтеграцію національних культур.

5. Економічна функція – розглядається через забезпечення відповідності між попитом і пропозицією робочої сили різної кваліфікації в різних регіонах чи країнах. Вона забезпечує ефективне використання трудових ресурсів і сприяє економічному зростанню.

6. Відтворювальна функція – полягає у забезпеченні матеріальних вигод від трудової міграції, що є основою для розширеного відтворення робочої сили.

7. Соціальна функція – визначається рівнем економічного розвитку країни та її політичною ситуацією. Вона сприяє підвищенню життєвого рівня і

соціального розвитку населення, що позитивно впливає на загальний добробут [18].

Складність міграційних процесів обумовлює існування численних теоретичних підходів, які намагаються пояснити різноманітність чинників, що впливають на міграційні рухи [19].

Відповідно, класифікація теоретичних моделей міграції, зображена на рис. 1.3, допомагає зрозуміти різноманітні чинники та закономірності, що впливають на динаміку міграційних процесів. Вона дозволяє більш детально вивчити, як різні підходи взаємодіють між собою та як окремі теорії доповнюють одна одну в поясненні причин і механізмів міграції.

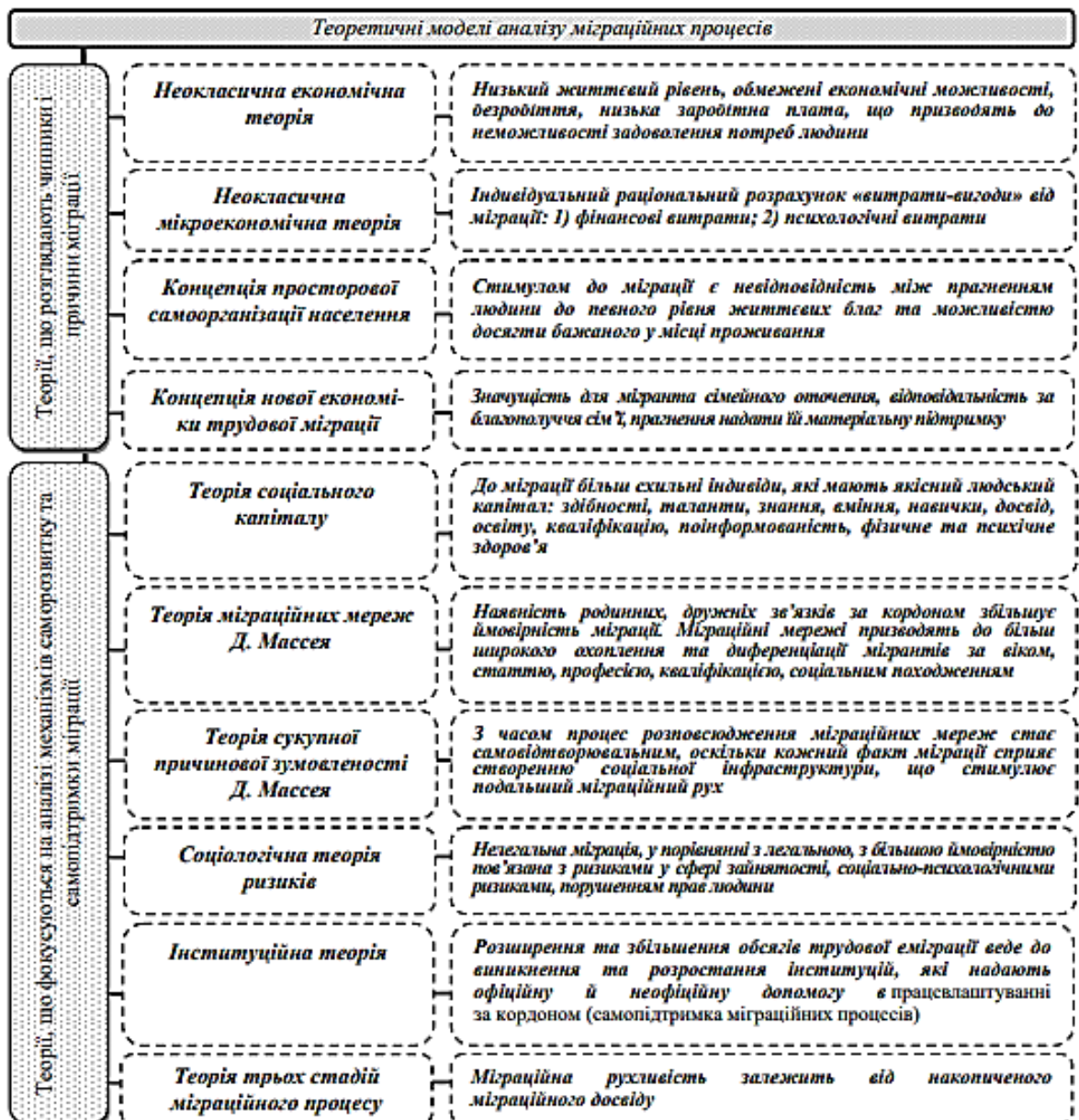
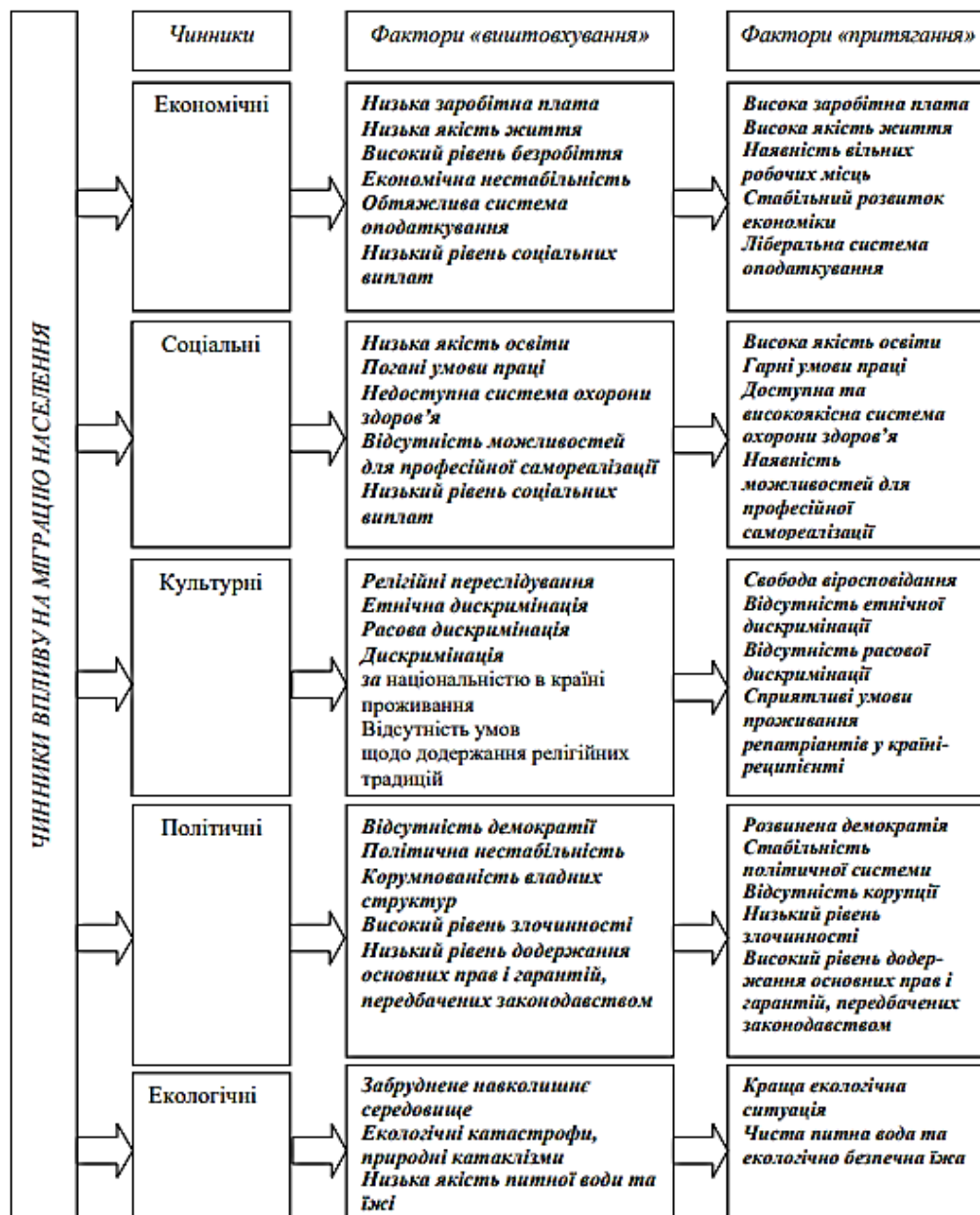

Рис.1.3 Класифікація теоретичних моделей аналізу міграційних процесів [20]

У відповідності до існуючих теоретичних підходів можна умовно виділити п'ять основних груп: економічні, соціальні, культурні, політичні та екологічні. Кожна з цих груп факторів має специфічний вплив на міграційні процеси, сприяючи або стимулюючи міграцію, або ж, навпаки, обумовлюючи відтік населення з певних територій. Тому рішення про міграцію або залишення країни зазвичай є результатом комплексної взаємодії цих чинників, які мають як індивідуальні, так і соціальні характеристики (рис.1.2)

Рис.1.2 Чинники впливу на міграцію населення [11]

Міграційні процеси охоплюють різноманітні сфери життєдіяльності людини та суспільства, оскільки вони мають різні форми прояву, причини та наслідки, які вивчаються в різних контекстах і на різних рівнях.

З огляду на це, міграційні процеси мають значне суспільне значення, оскільки вони поділяють світ на тих, хто виграє, і тих, хто програє від цих процесів. Це, у свою чергу, обумовлює неоднозначне ставлення до міграції та мігрантів на рівні держав, що виражається у вигляді різних варіантів міграційної політики. Водночас, міграція вимагає об'єктивної необхідності державного регулювання, адже міграційні процеси є як об'єктом прямого впливу держави, так і мають чутливість до політичних рішень.

Міграційна політика є важливим інструментом, який значною мірою визначає економічний розвиток країни. Вона впливає на ринок праці, виробничі процеси, соціальні послуги та фінансові потоки, а також на загальну конкурентоспроможність національної економіки. Міграція не тільки змінює демографічну структуру населення, але й забезпечує інтеграцію нових робочих ресурсів, впливає на розвиток інновацій, технологій та сприяє економічному зростанню. Однак її вплив на економіку залежить від стратегічних рішень, які приймаються урядами країн щодо організації та регулювання міграційних процесів.

Одним із найбільш очевидних напрямків впливу міграційної політики на економіку є зміни, які вона вносить до ринку праці. В країнах-іммігрантах мігранти заповнюють вакансії, особливо в низькокваліфікованих секторах економіки, де є дефіцит робочих рук. Водночас наявність висококваліфікованих мігрантів дозволяє країнам залучати іноземні таланти, що сприяє розвитку високих технологій, наукових досліджень та інновацій. Це особливо важливо в умовах глобалізації, коли конкуренція на світових ринках праці значно зростає. Міграція працівників з іншими кваліфікаціями може також мати позитивний вплив на підвищення продуктивності праці в країні приймання.

Негативним аспектом, однак, може бути зростання безробіття серед місцевого населення, особливо в країнах з високим рівнем економічної нерівності. Випадки, коли мігранти погоджуються працювати за нижчими ставками, можуть створити додаткову конкуренцію для місцевих працівників, що не завжди сприяє соціальній стабільності. Тому важливою складовою міграційної політики є вміння урядів забезпечити баланс між захистом прав місцевих працівників та залученням необхідної кількості мігрантів для забезпечення попиту на робочу силу в економіці [15].

Міграція має значний вплив на загальний економічний розвиток країни. У короткостроковій перспективі потік мігрантів може збільшити кількість доступних робочих ресурсів, що веде до підвищення обсягів виробництва та послуг, зменшення дефіциту робочої сили і, відповідно, до росту ВВП країни. Більш того, міграція висококваліфікованих працівників, таких як науковці, інженери, програмісти, може привести до швидшого розвитку інноваційних секторів економіки, зокрема в галузях інформаційних технологій, біотехнологій, фармацевтики та інших.

Тривалий вплив міграції на економіку країни залежить від здатності адаптувати мігрантів до нових умов, зокрема, від їх інтеграції у систему освіти, професійної підготовки та соціальних послуг. Країни, які здатні ефективно інтегрувати мігрантів, отримують значні економічні вигоди внаслідок зростання інвестицій у нові технології та підвищення рівня кваліфікації робочої сили. Водночас економіки, які не мають ефективних механізмів інтеграції, можуть зіткнутися з проблемами соціальної напруженості та зростанням соціальних витрат, що негативно позначається на економічному розвитку.

Міграція сприяє значним грошовим переказам, які мігранти відправляють своїм родинам на батьківщину. Ці фінансові потоки можуть мати значний позитивний вплив на економіку країн, що є основними постачальниками мігрантів, шляхом збільшення внутрішнього споживання та поліпшення фінансової стабільності домогосподарств. За даними Світового банку, грошові перекази є важливим джерелом фінансування для багатьох країн, що

розвиваються, і можуть становити значну частину ВВП цих держав. У країнах, які є іммігрантами, грошові перекази допомагають забезпечити додатковий попит на товари та послуги, але в короткостроковій перспективі не завжди мають прямий вплив на економічне зростання.

Міжнародні організації, такі як Міжнародна організація праці (МОП), ООН, Світовий банк та інші, активно розробляють рекомендації для урядів країн щодо удосконалення міграційної політики. Основні напрями таких рекомендацій включають:

1. Забезпечення прав мігрантів. МОП підкреслює необхідність захисту прав мігрантів, зокрема їх прав на працю, безпеку та соціальний захист. Це передбачає створення чіткої правової бази, яка гарантує рівні умови для місцевих і іноземних працівників.

2. Інтеграція мігрантів. Міжнародні організації наголошують на важливості програм інтеграції мігрантів в економічне та соціальне життя країни. Це включає доступ до освіти, охорони здоров'я, культурної інтеграції та можливості для соціальної мобільності.

3. Міграція кваліфікованої робочої сили. Залучення висококваліфікованих мігрантів є важливим фактором для розвитку інноваційних секторів економіки. МОП рекомендує створення програм, що полегшують визнання кваліфікацій мігрантів та сприяють їхній інтеграції в професійну сферу.

4. Підтримка національних програм грошових переказів. Світовий банк рекомендує створення інфраструктури для зручного та дешевшого переказу коштів, що сприятиме підвищенню економічної стабільності в країнах постачання мігрантів [7].

Таким чином, вплив міграційної політики на економіку країни є багатоаспектним процесом, що потребує ретельного регулювання і врахування економічних, соціальних та культурних особливостей кожної країни. Рекомендації міжнародних організацій сприяють створенню ефективних механізмів для максимізації вигод від міграції та мінімізації її негативних аспектів.

Висновки до першого розділу

Вивчення міграції є важливим аспектом соціальних, економічних та політичних наук, оскільки міграційні процеси безпосередньо впливають на розвиток суспільства. Міграція визначається як процес переміщення людей із одного місця проживання в інше, що може бути постійним чи тимчасовим і відбуватися в межах однієї країни чи між країнами. Різні підходи до класифікації міграції дозволяють виокремити такі основні види, як внутрішню, зовнішню, тимчасову, постійну, економічну, політичну та екологічну міграцію. Кожен тип міграції має свої особливості, що залежать від чинників, які її спричиняють, таких як економічні, соціальні, культурні та політичні обставини. Теоретичні концепції, зокрема, неокласична економічна теорія та теорії соціальних мереж, дозволяють зрозуміти механізми міграції та її наслідки для країн походження та прийому.

Міграційна політика має значний вплив на економічну ситуацію країни, адже вона впливає на мобільність робочої сили, відтворення трудових ресурсів та соціальну інтеграцію мігрантів. З одного боку, правильно сформована міграційна політика сприяє залученню кваліфікованих кадрів, стимулюючи економічне зростання і розвиток певних галузей. З іншого боку, неефективна політика може призвести до негативних соціальних та економічних наслідків, таких як безробіття, погіршення умов життя та соціальних напруг. Міжнародні організації, такі як ООН та Міжнародна організація праці (МОП), надають рекомендації щодо створення сприятливих умов для інтеграції мігрантів, розвитку правового забезпечення їх прав, а також підтримки держав у сфері адаптації міграційної політики до сучасних викликів глобалізації. Рекомендації спрямовані на гармонізацію міграційних процесів, збалансовану міграційну політику та забезпечення сталого розвитку країни.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

2.1 Основні причини та чинники трудової міграції в Україні

Трудова міграція з України на сучасному етапі є багатофакторним явищем, що обумовлено різноманітними соціально-економічними, політичними та зовнішніми чинниками. Станом на 2024 рік, серед основних причин, що стимулюють виїзд українців на роботу за кордон, можна виокремити низку як традиційних, так і нових факторів, що виникли внаслідок політичних та економічних змін в Україні та у світі.

Найзначущими причинами трудової міграції залишаються економічні фактори, серед яких варто виокремити низький рівень заробітних плат, високий рівень безробіття та обмежені можливості для кар'єрного росту. В Україні, попри певні економічні досягнення, залишається низький рівень оплати праці у порівнянні з країнами Європейського Союзу, що сприяє значній трудовій міграції, особливо серед молоді та висококваліфікованих спеціалістів. Відсутність стабільного ринку праці та економічна невизначеність змушують значну частину працездатного населення шукати кращі умови для заробітку за кордоном.

Не менш важливими є політичні фактори, що включають нестабільність політичної ситуації, а також вплив війни та її наслідків. Повномасштабна російська агресія 2022 року і подальші військові дії залишають значний вплив на економічну та соціальну ситуацію в Україні. Зростання рівня безробіття, руйнування інфраструктури та відсутність стабільних умов для ведення бізнесу створюють додаткові труднощі для населення, що сприяє міграційним процесам. Також чинниками, що сприяють міграції, є високий рівень корупції

та відсутність ефективних реформ, що знижує довіру громадян до державних інститутів і стимулює пошук кращих умов життя в інших країнах [9].

Соціальні проблеми, такі як низький рівень соціального забезпечення, обмежений доступ до якісної освіти та медичних послуг, а також відсутність перспектив для професійного розвитку, є важливими детермінантами трудової міграції. Для значної частини українців виїзд на роботу за кордон є не тільки можливістю поліпшити фінансове становище, а й способом покращити загальні умови життя та забезпечити своїм родинам доступ до кращих соціальних благ.

Інтеграція України в глобальну економіку та доступ до європейського ринку праці стали важливими зовнішніми чинниками, що стимулюють трудову міграцію. Політика країн ЄС, яка передбачає спрощення візових процедур та прийом трудових мігрантів, створює додаткові можливості для українців, які бажають працювати за кордоном. Окрім того, рівень політичної стабільності, соціального захисту та високий рівень життя в країнах Європи є значними факторами, які приваблюють українських громадян.

Зростаюча глобалізація та технологічний прогрес, що забезпечують легший доступ до інформації, покращують комунікації та мобільність, також впливають на трудову міграцію. Зокрема, розвиток інформаційних технологій дозволяє більшій кількості українців працювати дистанційно для іноземних компаній, що зменшує потребу у фізичній міграції, але водночас збільшує кількість людей, які шукають роботу на міжнародному ринку праці.

Проблематика трудової міграції є важливим аспектом соціально-економічного розвитку, і для її вивчення значну роль відіграють результати соціологічних досліджень. Згідно з результатами численних соціологічних опитувань та анкетувань, трудова міграція має як позитивні, так і негативні наслідки для якості життя як мігрантів, так і країн їхнього тимчасового чи постійного перебування.

Соціологічні дослідження вказують на те, що основними причинами трудової міграції є економічні фактори, зокрема високий рівень безробіття, низька заробітна плата, нестабільність на внутрішньому ринку праці. Окрім

того, соціальні аспекти, такі як умови праці, рівень освіти та професійного зростання, значною мірою впливають на вибір напрямку міграції. За даними соціологічних опитувань, значна частина мігрантів висловлює незадоволення наявними умовами праці в рідній країні та прагнення до кращих соціальних гарантій, професійних можливостей та стабільності.

Крім того, соціологічні дослідження підкреслюють важливість сімейних, культурних та політичних факторів, які також мають вплив на прийняття рішення про виїзд за кордон. Наприклад, великі труднощі адаптації до нових культурних умов, соціальна ізоляція, а також юридичні аспекти працевлаштування за кордоном можуть стати значними бар'єрами для мігрантів.

Динаміка чисельності зовнішніх трудових мігрантів до 2021 року показала стабільний ріст, зокрема у 2019 році їх було 3,2 млн осіб, а в 2020 році — близько 3 млн осіб. Проте, у 2021 році було зафіксовано незначне зниження чисельності мігрантів до 2,5 млн осіб. Однак, починаючи з 2022 року, після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, спостерігається суттєве зростання міграційних потоків, що стало найбільшою хвилею міграції в історії країни. Багато громадян виїхали в пошуках безпечного місця, а з часом частина з них почала шукати роботу та працевлаштовуватися в інших країнах [14].

Як зазначалося, основними передумовами розвитку трудової міграції є низький рівень доходів, незадоволеність умовами праці, станом охорони здоров'я, соціальними умовами, безпекою, правами громадян, екологічною ситуацією та загальним рівнем життя. Ці фактори неодноразово підтверджувалися результатами щорічних опитувань, проведених Європейською Бізнес Асоціацією та дослідницькою компанією Gradus Research з 2018 року. Зокрема, у 2023 році спостерігається значне погіршення рівня доходів: лише 13% респондентів вважають свої доходи достатніми, 2% — більше, ніж достатніми, 53% — недостатніми і 32% — категорично недостатніми.

Згідно з теорією факторів "притягання-виштовхування", запропонованою Ернстом Равенштайном, міграція населення відбувається в напрямку покращення економічних та соціальних умов. Для українських мігрантів основним фактором, який притягує до інших країн, є високий рівень доходів, що відноситься до економічних чинників. Ці економічні фактори взаємодіють між собою та визначають мотивацію українців до зовнішньої трудової міграції, а також країни, в яких вони шукають можливості для працевлаштування та розвитку.

Соціальні чинники, а також розуміння мотивацій і потреб українських мігрантів, мають важливе значення для розробки ефективних політик і програм, спрямованих на регулювання і підтримку зовнішньої трудової міграції. Аналізуючи економічні передумови, необхідно враховувати різноманітні аспекти, що впливають на рішення мігрантів щодо місця перебування та працевлаштування. Серед таких факторів — рівень мінімальної та середньої заробітної плати, рівень безробіття, інфляція, заборгованість із виплат заробітної плати, корупція та інші соціально-економічні умови.

Саме економічні передумови є найбільш потужними мотивами для трудової міграції, оскільки вони визначають рівень життя населення як у країнах-донорах, так і в країнах-реципієнтах робочої сили. У 2020 році найбільшими країнами-реципієнтами української робочої сили були Польща (39%), РФ (26%), Італія (11%) та Чехія (9%). (рис.2.1)

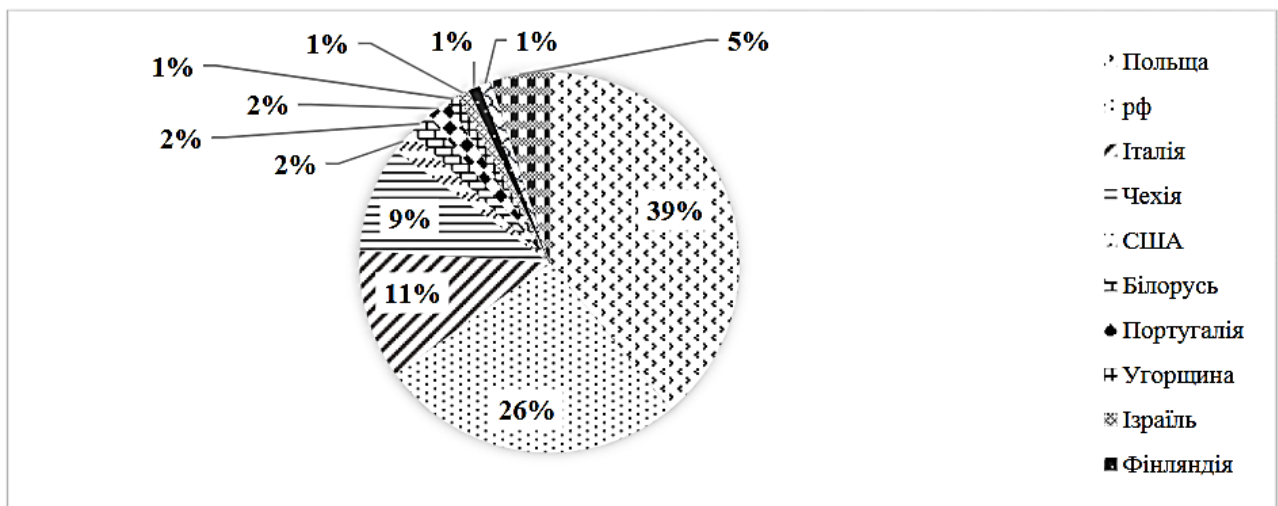

Рис.2.1 Зовнішні трудові мігранти за країнами перебування, 2020 р., % [29]

Обираючи країну для працевлаштування, українські трудові мігранти орієнтуються на країни з високим рівнем життя та заробітної плати. Проведення порівняльного аналізу рівня мінімальної заробітної плати в країнах працевлаштування українців та в Україні у 2020–2023 роках (табл. 2.1) дозволяє чітко побачити суттєву різницю в рівні мінімальних заробітних плат. Різниця в розмірах мінімальної заробітної плати в зазначених країнах коливається від 40 до 1834 євро.

Таблиця 2.1

Розміри мінімальних заробітних плат у країнах працевлаштування українців та в Україні у 2020–2023 рр.[30]

Країна	Розмір мінімальної заробітної плати, євро		Відхилення	
	2020	2023	Абсолютне, євро	Відносне, %
Німеччина	1584	1997	413	26,1
Ізраїль	1257	1420	163	13,0
США*	1040	1162	122	11,7
Португалія	635	760	125	19,7
Польща	611	811	200	32,7
Чехія	575	729	154	26,8
Угорщина	487	579	92	18,9
росія	175	Міграцію припинено	-	-
Україна	153	163	10	6,5
Білорусь	125	Міграцію припинено	-	-
Франція	1539	1747	208	13,5
Іспанія	1050	1260	210	20,0
Болгарія	312	399	87	27,9
Молдова	141	203	62	44,0

Другою вагомою передумовою зовнішньої трудової міграції є високий рівень безробіття в Україні, що також стимулює виїзд громадян на роботу за кордон.

Дані Міністерства фінансів України свідчать про те, що до 2019 року кількість зареєстрованих безробітних осіб складала 341 700, що відповідало рівню безробіття в 9,1% від економічно активного населення України за оцінками Міністерства економіки, на початку 2023 року кількість безробітних зросла до 2,6 мільйонів осіб, а за оцінками Національного банку України, ця цифра коливалася в межах від 4,2 до 4,8 мільйонів осіб .

Аналіз зайнятого та безробітного населення за період 2018–2023 років, наведених у таблиці 2.2, показує суттєве збільшення чисельності безробітних у 2021 році, коли зареєстровано 1709,5 тисяч осіб, що склало 10,3% від економічно активного населення (табл.2.2)

Таблиця 2.2

Дані про зайнятість населення та безробіття в Україні, тис. осіб [30]

Рік	Всього населення	Економічно активне населення	Зайняте населення	Безробітне населення	Рівень безробіття, %	Зареєстрованих безробітних
2018	42177,6	17296,2	15718,6	1577,6	9,1	341,7
2019	41922,7	17381,8	15894,9	1486,9	8,6	338,2
2020	41629,9	16917,8	15244,5	1673,3	9,9	459,2
2021	41208,1	16666,8	14957,3	1709,5	10,3	259,0
2022	37,6	інформація відсутня	інформація відсутня	інформація відсутня	21,1	186,5
2023	29	12	9,1	293,2	19,1	97,3

У наступні роки відзначено різке зменшення числа зареєстрованих безробітних до 186,5 тисяч осіб у 2022 році та до 97,3 тисяч осіб у 2023 році, що призвело до зростання рівня безробіття до 21,1% у 2022 році та 19,1% у 2023 році.

Зазначено, що статистичні дані за 2022 і 2023 роки можуть бути неповними через відсутність можливості проведення відповідних обстежень Державною службою статистики України, а також через недоступність даних щодо осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях. Крім того, не всі безробітні особи зареєстровані у державній службі зайнятості, оскільки частина з них виїхала за кордон, стала добровольцями або була мобілізована до Збройних Сил України.

Згідно з прогнозами Національного банку України, рівень безробіття в Україні у 2024 році очікується на рівні 16,5%, а в 2025 році — на рівні 14,2% .

Крім того, високий рівень інфляції є ще одним важливим економічним чинником, що сприяє зовнішній трудовій міграції. Згідно з даними Національного банку України, рівень інфляції з 2019 року постійно зростає, досягнувши 26,6% у 2022 році, що на 16,6% більше порівняно з 2021 роком . Наразі рівень інфляції склари цьому уряд покращив свої прогнози щодо інфляції до 9,7% .

Крім рівня інфляції, на трудову міграцію також впливають такі показники, як мінімальна та середня заробітна плата, рівень безробіття та заборгованість по виплатах заробітної плати (рис. 2.2).

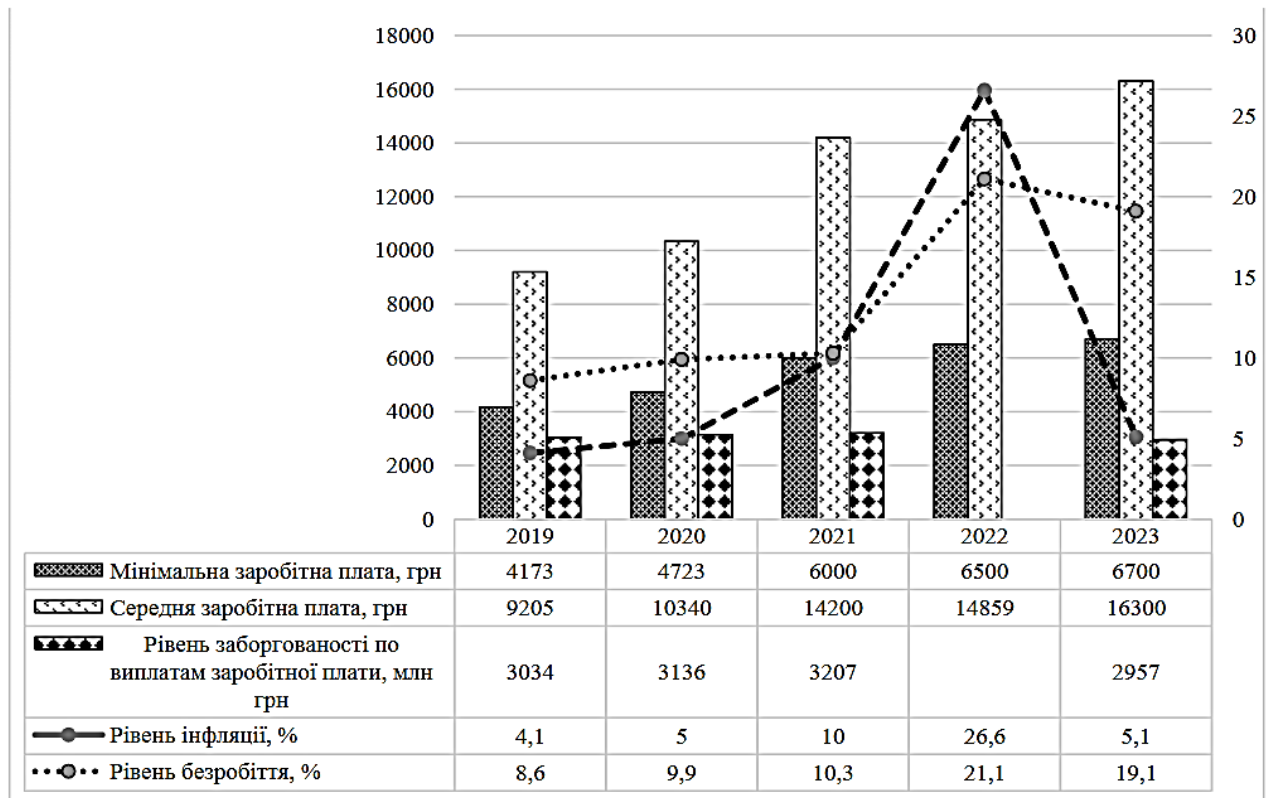

Рис.2.2 Показники, які впливають на трудову міграцію в динаміці за 2019–2023 рр. [30]

З аналізу даних, наведених на рисунку 2.2, видно, що на фоні зростання мінімальної та середньої заробітної плати з 2021 року на 8,3% і на 11,6% у 2022 році, а також на 4,6% і на 14,8% у 2023 році відповідно, спостерігається також зростання рівня інфляції. За даними Світового банку, високий рівень інфляції – 26,6% у 2022 році сприяв зростанню рівня бідності в Україні, який збільшився з 5,5% до 24,2% у 2022 році, внаслідок чого 7,1 млн осіб опинилися за межею бідності. Найбільше зубожіння спостерігалось в сільській місцевості.

Це свідчить про те, що низький рівень заробітної плати та високий рівень заборгованості по невиплатах заробітної плати виступають як стимул для громадян шукати можливості для працевлаштування за кордоном. Це стосується як працівників з високим рівнем кваліфікації, так і осіб, які

займаються робітничими професіями. Крім того, заборгованість по невплатах заробітної плати провокує соціальну напругу та нестабільність у суспільстві, що виступає додатковим фактором для трудової міграції.

Важливим чинником для прийняття рішення щодо трудової міграції є також діюча система оподаткування та законодавчі підстави для ведення бізнесу, які, як і раніше, залишаються досить суперечливими та складними. Питання підтримки підприємництва в умовах воєнного стану та налагодження комунікації між владою і бізнесом є надзвичайно актуальними. З цією метою було ініційовано створення Всеукраїнської економічної платформи «Зроблено в Україні». Однак ці проблеми можуть залишатися актуальними і в майбутньому. Дослідження свідчать, що українці, які стали біженцями в європейських країнах через воєнний стан, успішно адаптували свій бізнес. Наприклад, у Польщі 47% українських мігрантів є підприємцями.

Зауважимо, що міжнародний ринок праці характеризується процесами внутрішньої та міжнародної трудової міграції, які обумовлені не лише економічними факторами, але й соціальними, демографічними, політичними та культурними процесами. Вивчення соціальних передумов зовнішньої трудової міграції є важливим аспектом. До них належать: якість та умови праці, що особливо впливають на фахівців у галузях розумової праці (лікарі, IT-фахівці, науковці, вчителі тощо), що призводить до «відтоку мізків»; наявність можливостей для отримання якісної освіти, що є важливим для молоді, котра шукає освітні можливості за кордоном; невпевненість у майбутньому, що мотивує працездатне населення шукати стабільніші джерела доходу; незадоволення умовами праці та можливостями професійного зростання в країні; прагнення до особистісної, творчої чи професійної реалізації або кар'єрного зростання; очікування позитивних змін від працевлаштування за кордоном, а також пошук кращих умов для сімейного розвитку та дітей.

Ці соціальні чинники взаємодіють з економічними, політичними та іншими аспектами, формуючи мотивацію для зовнішньої трудової міграції.

Іншою суттєвою передумовою зовнішньої міграції є політичні зміни, зокрема економічні кризи, етнічні та військові конфлікти. Зокрема, зростання зовнішньої трудової міграції після 2014 року було обумовлено значним погіршенням рівня життя в Україні через анексію Криму та початок війни на Донбасі, що призвело до втрати частини промислового потенціалу країни.

Міграція українців стала масштабним явищем після 1991 року, а особливо після початку повномасштабного вторгнення в Україну. За даними управління Верховного комісара ООН у справах біженців, близько 6,3 млн українців знаходяться за кордоном через війну. У країнах Центральної та Східної Європи більше 60% українських біженців змогли знайти роботу, що покращило ситуацію на місцевих ринках праці, підвищило конкуренцію, пожвавило споживчий попит і сприяло зростанню виробництва (рис.2.3)

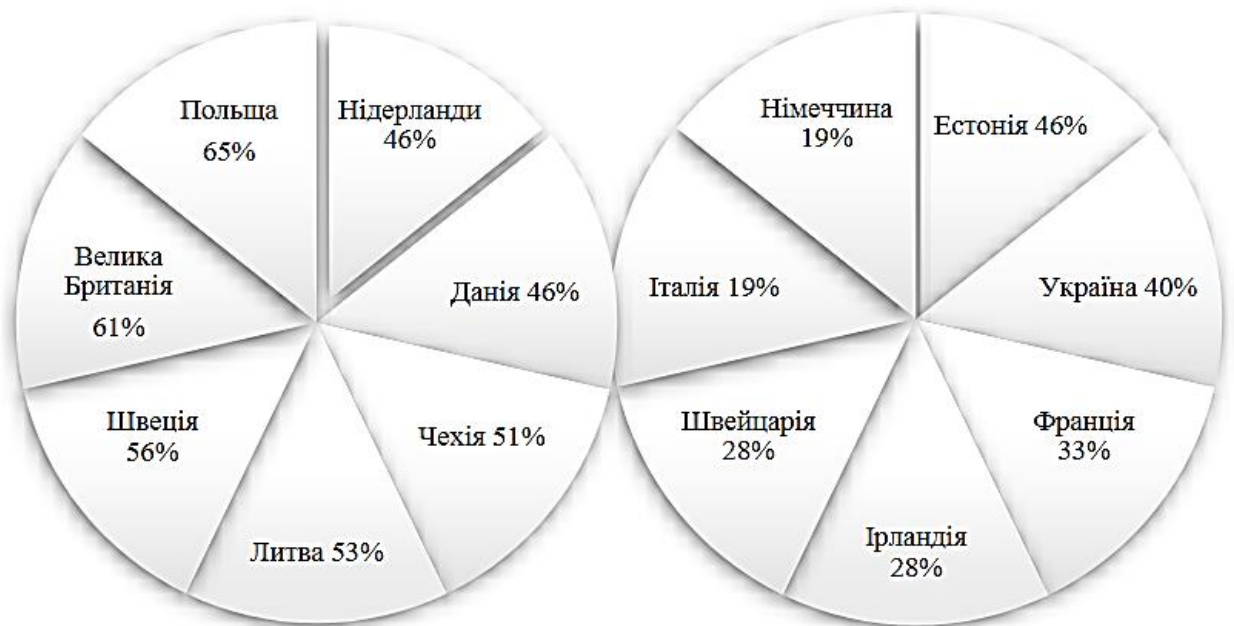

Рис.2.3 Зайнятість українських біженців у 14 країнах світу у 2023 р. [15]

Згідно з результатами дослідження Організації економічного співробітництва та розвитку, найвищий рівень зайнятості серед українських біженців, що переїхали до європейських країн через повномасштабну російську агресію, спостерігається в Польщі (65%), Великій Британії (61%) та Швеції (56%). Натомість найменший відсоток українців, які знайшли роботу, зафіксований в Італії — 19% [24].

Отже, зовнішня трудова міграція, викликана вищезазначеними передумовами, має як позитивний, так і негативний вплив на країни-донорів та країни-реципієнти, навіть в умовах, спричинених масштабною міграцією біженців через війну в Україні. Позитивні аспекти зовнішньої трудової міграції переважно стосуються мігрантів та членів їхніх родин, які зазвичай мають змогу покращити своє фінансове становище, обираючи інші країни для працевлаштування. Зовнішня трудова міграція дозволяє країні-імпортеру робочої сили знизити витрати на підготовку фахівців і на виробництво завдяки використанню дешевої та високопродуктивної робочої сили, зазвичай молодих людей. Для країни-експортера робочої сили основними позитивними наслідками є зниження рівня безробіття та надходження валютних коштів в економіку (грошові перекази, податки з них, особисті інвестиції мігрантів).

2.2 Вплив міграційних процесів на економіку України

Повномасштабна війна, що триває з 2022 року, спричинила безпрецедентні міграційні процеси, які суттєво вплинули на економіку України. За даними Національного інституту стратегічних досліджень, з початку активної фази збройної агресії РФ кількість населення України зменшилася на 6,7 млн осіб, а за прогнозами Ради ЄС, чисельність населення може скоротитися на 24–33%, залежно від тривалості бойових дій та нестабільної роботи інфраструктури [21].

Одним із ключових аспектів є зменшення обсягів грошових переказів від українських заробітчан. У 2024 році сума приватних переказів з-за кордону в Україну зменшилася до 9,6 мільярда доларів, що на 31,7% менше, ніж у 2021 році, коли був зафіксований рекордний показник у 14 мільярдів доларів (рис.2.4). Це зниження обумовлене як зменшенням заробітків українців за кордоном, так і їхньою інтеграцією в економіки приймаючих країн, що знижує мотивацію до переказів в Україну (рис.2.5)

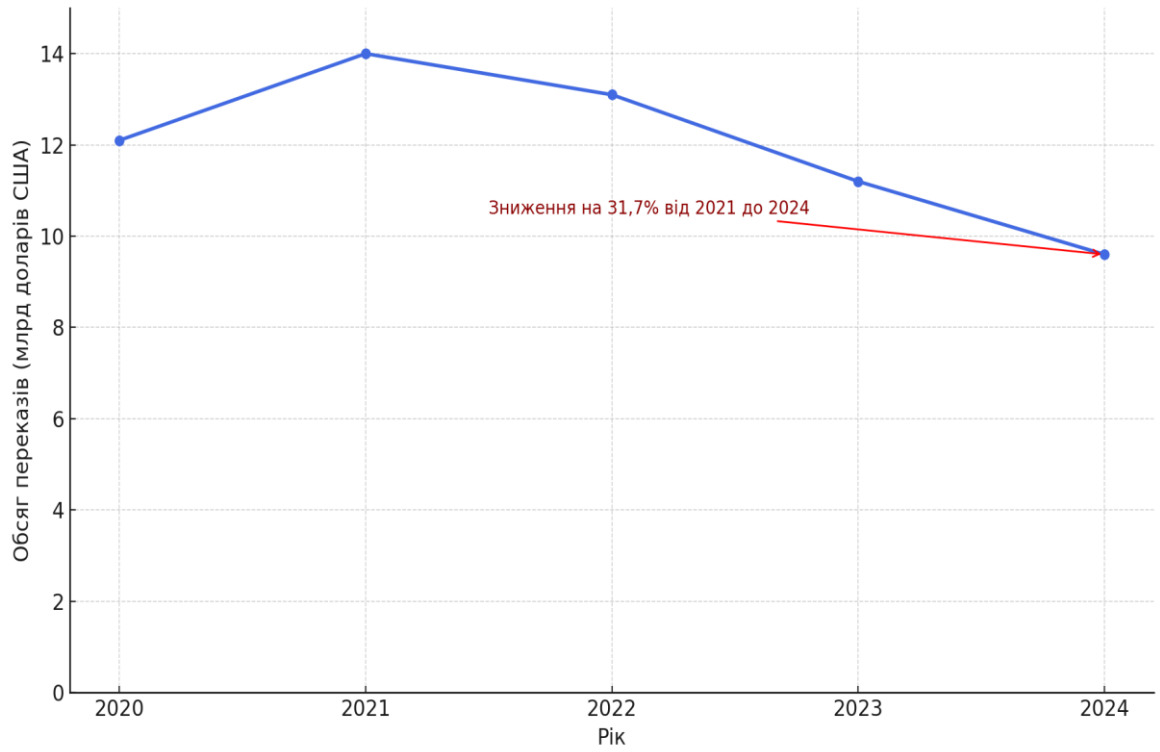

Рис.2.4 Обсяги грошових переказів в Україну у 2020-2024 рр. [22]

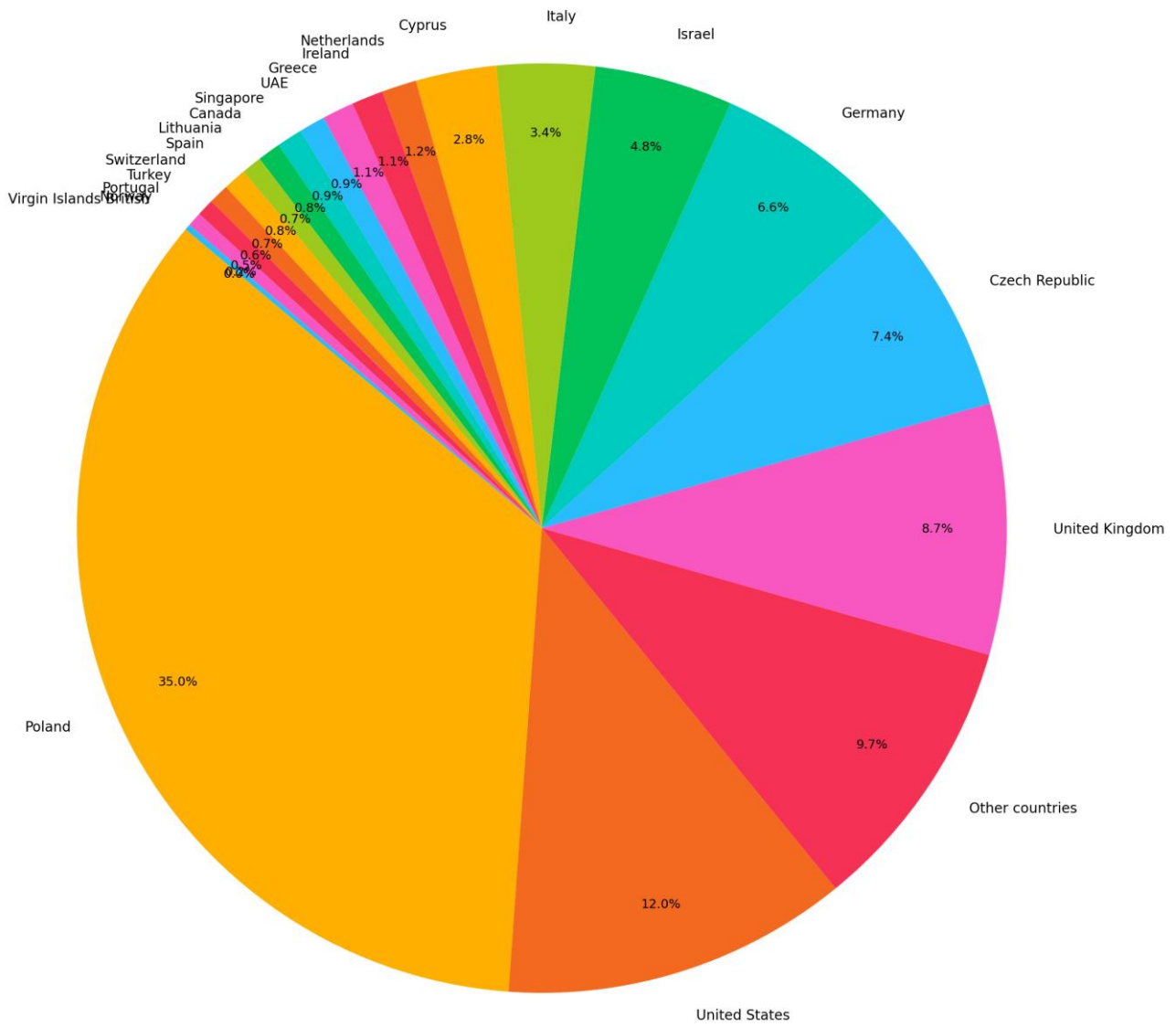

Рис.2.5 Найбільші джерела грошових переказів в Україну у 2024 році [23]

Внутрішня міграція також має значний вплив на економіку. Переміщення населення з небезпечних регіонів на Захід України призвело до нерівномірного розподілу робочої сили, що викликало перевантаження місцевих соціальних інфраструктур і збільшення конкуренції за робочі місця у приймаючих громадах. У той же час східні та південні регіони залишилися з обмеженими людськими ресурсами, що ускладнює відновлення економічної активності на цих територіях (рис.2.6).

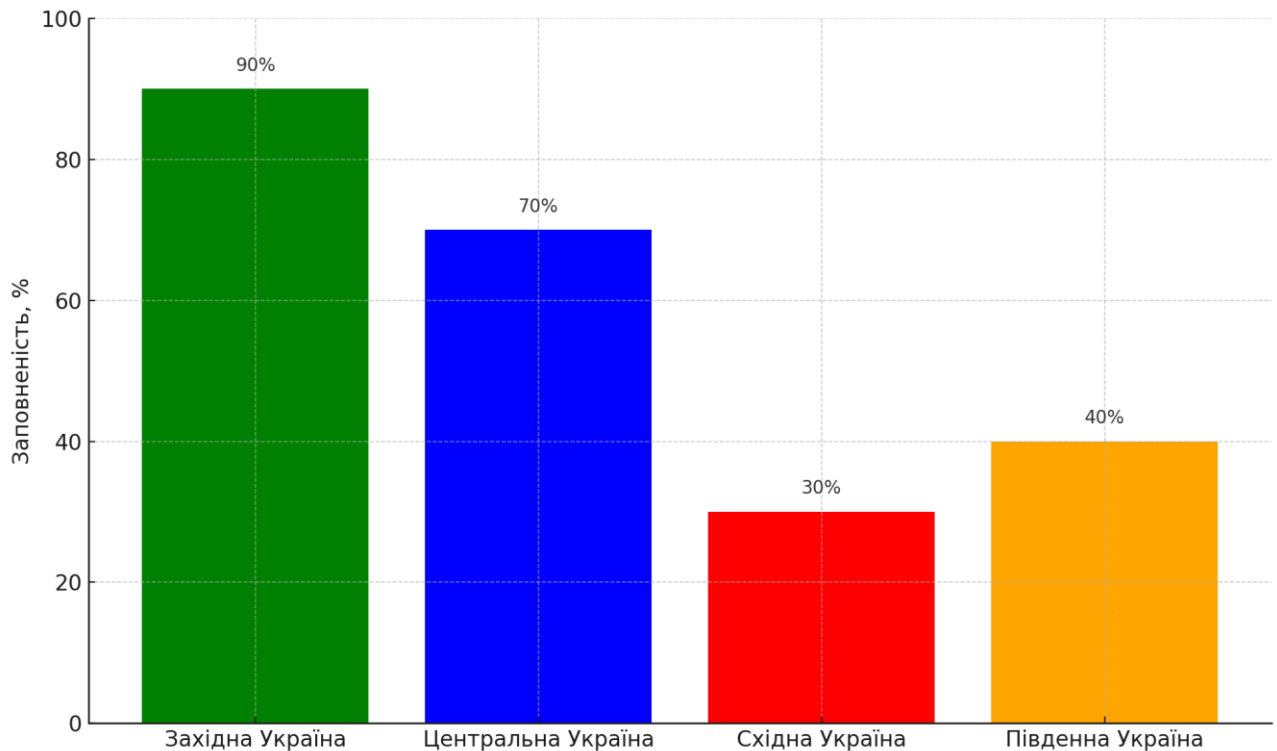

Рис.2.6 Заповненість робочих місць за регіонами України [24]

Демографічні зміни, спричинені міграцією, також впливають на економіку. За даними Мін'юсту, за перше півріччя 2024 року в Україні померло втричі більше людей, ніж народилося: 87 655 народжень проти 250 872 смертей [25]. Це свідчить про поглиблення демографічної кризи, що в довгостроковій перспективі може призвести до зменшення трудового потенціалу країни.

У поєднанні з масовим виїздом молоді за кордон та внутрішньою міграцією до відносно безпечних регіонів країни, відбувається не лише кількісне зменшення населення, а й його структурна деформація. Згідно з даними Державної служби статистики, рівень економічної активності населення у віці 15–24 років залишається низьким у більшості регіонів, що вказує на втрату значної частини молодого трудового резерву. Особливо критична ситуація спостерігається у Донецькій, Луганській, Запорізькій та Херсонській областях, де кількість зайнятого населення у віці до 35 років зменшилась на понад 40% у порівнянні з довоєнним періодом.

Водночас західні області демонструють не лише зростання чисельності населення працездатного віку, а й підвищення рівня залучення жінок та осіб

передпенсійного віку до ринку праці. У Закарпатській області, наприклад, рівень зайнятості серед населення віком 55–64 роки зріс на 11% упродовж 2023–2024 років. Це свідчить про адаптаційний потенціал регіонів і здатність економіки частково компенсувати втрати за рахунок резервів старшого покоління [26].

Проте таке перенавантаження окремих регіонів створює нові виклики. З одного боку, виникає конкуренція за робочі місця, що особливо гостро відчувається у сфері некваліфікованої праці. З іншого — збільшується потреба у перепрофілюванні працівників, розвитку програм зайнятості для молоді, а також у модернізації соціальної інфраструктури для обслуговування зростаючого населення старших вікових груп.

Міграція впливає також на рівень безробіття. Станом на 2025 рік ринок праці в Україні переживає серйозну трансформацію, спричинену наслідками повномасштабної війни (рис 2.7.). Найбільший дефіцит кадрів спостерігається в таких галузях:

1. Будівництво та інфраструктура. У цій сфері не вистачає будівельників, інженерів і фахівців з ремонту. Масові руйнування житлової та транспортної інфраструктури, а також велика потреба у відновленні зруйнованих об'єктів обумовили зростання попиту на працівників. Мобілізація та виїзд багатьох спеціалістів за кордон призвели до ще глибшої нестачі робочої сили.

2. Медицина та охорона здоров'я. В умовах війни особливо гостро не вистачає лікарів, медсестер, парамедиків та психологів. Потреба у медичній допомозі зросла через поранення військових та цивільних, а також через підвищення рівня психологічного стресу серед населення. Частина медиків була мобілізована або евакуйована за кордон.

3. Логістика та транспорт. У секторі спостерігається гостра нестача водіїв, логістів і працівників складів. Порушення логістичних ланцюгів, зростання потреби у перевезеннях гуманітарних вантажів, а також мобілізація частини водіїв у ЗСУ суттєво ускладнили ситуацію.

4. Сільське господарство. В агросекторі бракує трактористів, агрономів, операторів техніки. Причинами стали виїзд сільського населення за кордон, мобілізація чоловіків, а також неможливість обробітку частини земель через їх мінування.

5. Інформаційні технології та кібербезпека. Через зростання кіберзагроз держава та бізнес потребують фахівців з кібербезпеки, системних адміністраторів та розробників. Частина спеціалістів виїхала за кордон, а ті, що залишились, часто перевантажені роботою або залучені до оборонних проєктів.

6. Освіта. Спостерігається нестача вчителів і викладачів вишів. Частина педагогів виїхала, деякі були мобілізовані. Водночас освітній процес у прифронтових та окупованих регіонах фактично зупинений або переведений у дистанційний формат.

7. Промисловість та виробництво. Бракує операторів обладнання, слюсарів, електриків і технічних фахівців. Війна спричинила часткову зупинку або руйнування підприємств, мобілізацію працівників і зниження інвестицій у сектор.

8. Соціальна сфера та гуманітарна допомога. Не вистачає соціальних працівників, волонтерів і координаторів програм допомоги. Зростання кількості внутрішньо переміщених осіб та підвищений попит на психологічну і соціальну підтримку посилили кадровий тиск на цю галузь [27].

Таким чином, міграційні процеси в умовах війни мають комплексний вплив на економіку України: зменшення населення, скорочення грошових переказів, нерівномірний розподіл робочої сили та поглиблення демографічної кризи. Ці фактори вимагають розробки та впровадження ефективних стратегій для стабілізації та відновлення економіки в післявоєнний період.

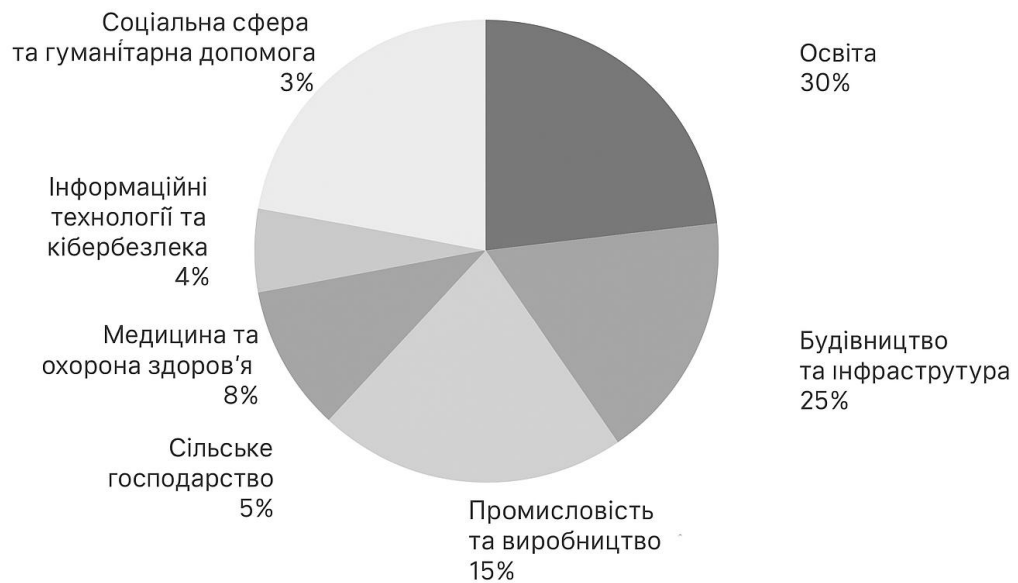

Рис.2.7 Дефіцит кадрів у ключових галузях України станом на 2024-2025 рр.

[28]

Висновки до другого розділу

Трудова міграція з України на сьогодні є однією з найбільш значущих соціально-економічних проблем. Основні причини цього явища зумовлені різноманітними факторами, які можна розподілити на економічні, політичні, соціальні та зовнішні.

Серед економічних чинників головними є низький рівень заробітних плат та висока конкуренція на внутрішньому ринку праці. В Україні часто бракує високооплачуваних робочих місць, особливо для молоді та кваліфікованих фахівців. Політичні фактори, зокрема, економічна нестабільність, війна та внутрішні конфлікти, створюють додаткові проблеми для трудових мігрантів. Ситуація на Донбасі та інші регіональні конфлікти призводять до погіршення умов життя та роботи, що змушує людей шукати кращі можливості за кордоном.

Соціальні фактори також мають значний вплив на трудову міграцію. Низький рівень соціального забезпечення, високі ціни на житло та обмежений доступ до медичних послуг призводять до того, що громадяни України змушені шукати кращі умови життя в інших країнах. Зовнішні фактори, зокрема інтеграція України в європейські та міжнародні структури, спрощення візових процедур та підвищення рівня життя в інших країнах, також стимулюють міграційні потоки.

Глобалізація та євроінтеграція мають двоїстий вплив на трудову міграцію в Україні. З одного боку, глобалізація економіки та розвиток міжнародного ринку праці відкривають для українців нові можливості для роботи за кордоном. Вони можуть працювати не лише у сусідніх країнах, але й у більш віддалених регіонах, таких як США, Канада, а також на інших континентах.

З іншого боку, глобалізація змушує уряди країн-реципієнтів активно формувати політику імміграції, зокрема в рамках Європейського Союзу. Зокрема, політика відкритих кордонів для громадян країн Східної Європи та спрощення візових процедур сприяють більшій мобільності робочої сили. Євроінтеграція України, зокрема, підписання Угоди про асоціацію з ЄС, зумовлює певні зміни в економічній політиці держави та створює нові можливості для українських громадян працювати в країнах Європейського Союзу на рівних умовах з іншими громадянами ЄС. Однак це також створює ризики втрати кваліфікованих кадрів, що може мати негативний вплив на економіку України.

Соціологічні дослідження трудової міграції в Україні показують, що основними проблемами, з якими стикаються трудові мігранти, є низький рівень соціального захисту, відсутність підтримки з боку держави, а також труднощі в адаптації в нових країнах. Багато мігрантів стикаються з юридичними та адміністративними труднощами, такими як отримання робочих віз або дозвільних документів для роботи в інших країнах. Крім того, численні опитування показують, що мігранти часто стикаються з дискримінацією,

низьким рівнем соціальних гарантій та відсутністю належної медичної допомоги.

Міграційні процеси, спричинені повномасштабною війною в Україні, мають глибокий та багатовимірний вплив на національну економіку. Значне скорочення чисельності населення, зниження обсягів грошових переказів з-за кордону, а також структурні зміни у віковому та регіональному складі робочої сили призвели до трансформацій на ринку праці та зростання соціального навантаження на окремі регіони. Зокрема, внутрішня міграція з небезпечних регіонів до західної частини країни спричинила перевантаження соціальної інфраструктури, водночас залишивши схід та південь із дефіцитом трудових ресурсів.

Демографічна криза, зумовлена низькою народжуваністю, високою смертністю та масовим виїздом молоді, поглиблює проблему скорочення трудового потенціалу. У поєднанні з дефіцитом кадрів у критично важливих галузях — таких як будівництво, медицина, транспорт, агросектор та освіта — це створює серйозні виклики для післявоєнного відновлення економіки. Водночас, адаптаційний потенціал окремих регіонів, зокрема західних, демонструє можливість часткової компенсації втрат за рахунок активізації старшого покоління та залучення жінок до ринку праці, що потребує підтримки з боку державної політики у сфері зайнятості та освіти.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

3.1 Заходи з мінімізації негативних наслідків трудової міграції

Мінімізація негативних наслідків трудової міграції є важливим завданням для держави, оскільки масова міграція робочої сили може мати як позитивні, так і негативні економічні, соціальні та демографічні наслідки. Зокрема, трудова міграція може сприяти зниженню рівня безробіття та покращенню фінансового становища мігрантів, але водночас вона може призвести до зменшення кадрового потенціалу національної економіки, відтоку кваліфікованих кадрів і, як наслідок, до негативних змін на ринку праці.

Для мінімізації негативних ефектів трудової міграції необхідно реалізовувати низку заходів, спрямованих на підтримку внутрішнього ринку праці, захист прав трудових мігрантів та створення умов для зворотної міграції.

1. Розвиток економіки та створення нових робочих місць. Одним з основних заходів для мінімізації негативних наслідків трудової міграції є стимулювання розвитку внутрішнього ринку праці. Це включає підтримку підприємництва, розвиток інвестиційної привабливості регіонів та створення умов для розвитку інфраструктури. Збільшення кількості робочих місць на національному рівні допоможе зменшити міграційний потік і залучити трудові ресурси з-за кордону для забезпечення розвитку економіки.

2. Поліпшення соціальних та трудових умов для мігрантів. Одним з важливих аспектів є забезпечення трудових прав українських мігрантів за кордоном. Держава повинна активно працювати над укладенням двосторонніх угод із країнами-імпортерами робочої сили, щоб гарантувати легальне працевлаштування та соціальний захист для своїх громадян. Розширення консульських послуг, інформаційної підтримки та правового консультування

для трудових мігрантів є важливим кроком для забезпечення їхнього правового захисту в країнах перебування.

3. Мобілізація зворотної міграції. Для мінімізації відтоку робочої сили з країни та стимулювання повернення трудових мігрантів в Україну необхідно створити умови для їхнього реінтеграції на ринку праці. Це включає програми перекваліфікації, фінансові стимули для повернення та розвитку малого і середнього бізнесу, а також залучення інвестицій у розвиток інфраструктури та промисловості.

4. Розвиток трудової міграції як інструменту для підвищення кваліфікації трудових ресурсів. Враховуючи, що значна частина українських мігрантів працює в сферах, де існує високий попит на робочу силу, наприклад, в будівництві та сільському господарстві, важливо забезпечити системи професійного навчання, сертифікації та підвищення кваліфікації. Залучення українських громадян до програм стажувань і професійного розвитку дозволить підвищити їхні кваліфікації і знизити ризик «втрати» кваліфікованих кадрів.

5. Підвищення рівня економічної стабільності та соціальних стандартів. Зміцнення економічної стабільності в Україні, зниження рівня корупції та вдосконалення державних інститутів дозволять створити стабільні умови для розвитку внутрішнього ринку праці. Поліпшення соціальних стандартів і підвищення заробітних плат в ключових секторах економіки сприятимуть зменшенню міграційного тиску.

6. Підтримка родин трудових мігрантів. Система підтримки родин трудових мігрантів, включаючи соціальні виплати, медичне обслуговування, освітні програми, дозволить пом'якшити соціальні наслідки міграції для родин, які залишаються на батьківщині. Це, в свою чергу, знизить негативний соціальний вплив трудової міграції на суспільство в цілому.

Впровадження цих заходів дозволить не лише зменшити негативні наслідки трудової міграції, а й максимально використати позитивні ефекти, пов'язані з розвитком міжнародної мобільності робочої сили для досягнення сталого економічного розвитку України.

3.2 Інтеграція грошових переказів трудових мігрантів у розвиток економіки

Грошові перекази трудових мігрантів є важливим джерелом фінансових потоків, що значно впливають на економіку як окремих регіонів, так і країни в цілому. Вони не лише сприяють покращенню матеріального становища родин мігрантів, а й можуть бути ефективним інструментом для стимулювання економічного розвитку та забезпечення фінансової стабільності. Інтеграція цих переказів у розвиток економіки України потребує системного підходу, що включає як створення сприятливих умов для їх надходження, так і ефективне спрямування цих коштів на покращення соціально-економічної ситуації.

1. Роль грошових переказів у підтримці макроекономічної стабільності. Грошові перекази трудових мігрантів мають значний вплив на макроекономічні показники країни, зокрема на рівень національної валюти, платіжний баланс та резерви. Протягом останніх років Україна зазнала значного збільшення грошових переказів, що сприяло поповненню валютних резервів і забезпеченню стабільності національної валюти. Завдяки переказам забезпечується додатковий приплив іноземної валюти, що сприяє зниженню дефіциту платіжного балансу.

2. Вплив на покращення добробуту родин та зменшення бідності. Однією з найбільших переваг грошових переказів є їхній вплив на підвищення рівня добробуту родин трудових мігрантів. Перекази забезпечують поліпшення матеріальних умов життя, покращення доступу до освіти, охорони здоров'я та інших соціальних послугам, що дозволяє зменшити рівень бідності в країні та сприяє соціальній стабільності. Зокрема, значна частина отриманих коштів спрямовується на споживчі потреби, що також може стимулювати внутрішній попит на товари та послуги.

3. Залучення переказів до інвестиційного процесу. Для досягнення більш ефективного використання коштів трудових мігрантів необхідно створити

умови для залучення їх до інвестиційних процесів. Це може включати розвиток інфраструктури для безпечного і зручного перерахування коштів, пропозицію вигідних умов для довгострокових фінансових вкладень, а також стимулювання інвестування в розвиток місцевих підприємств та малого і середнього бізнесу. Залучення цих коштів у виробничі та інфраструктурні проекти сприятиме розвитку економіки на місцевому рівні, підвищенню рівня зайнятості та створенню нових робочих місць.

4. Фінансова грамотність і підтримка державних програм. Для ефективної інтеграції грошових переказів трудових мігрантів в економічний розвиток необхідно забезпечити підвищення фінансової грамотності серед мігрантів та їхніх родин. Це дозволить не лише оптимально використовувати отримані кошти, а й збільшити їхній вплив на розвиток економіки через правильне розміщення і вкладення фінансових ресурсів. Також важливими є державні програми, які надають пільги та сприяють створенню інвестиційних можливостей для трудових мігрантів.

5. Розвиток фінансових інструментів для трудових мігрантів. Створення та впровадження спеціальних фінансових інструментів, таких як банківські продукти для трудових мігрантів, дозволить підвищити ефективність використання грошових переказів. Це можуть бути спеціальні депозитні програми, можливості для зберігання та примноження коштів через інвестиційні інструменти, а також надання кредитних продуктів, що сприятимуть розвитку підприємництва серед мігрантів та їхніх родин.

6. Розвиток міжнародної співпраці. Важливою складовою інтеграції грошових переказів є розвиток міжнародної співпраці з країнами, в яких працюють українські трудові мігранти. Спільні ініціативи з країнами перебування мігрантів сприятимуть зменшенню витрат на трансакції, забезпеченню більш вигідних умов для переказів та розширенню можливостей для фінансової інтеграції українських громадян у глобальну економіку.

Таким чином, інтеграція грошових переказів трудових мігрантів у розвиток економіки України може стати важливим елементом стійкого

економічного зростання, сприяти зменшенню рівня бідності, розвитку інвестиційних можливостей та підвищенню фінансової стабільності країни. Однак для максимального ефекту необхідно розробити та впровадити ефективні механізми, які забезпечать оптимальне використання цих коштів на рівні держави, бізнесу та соціальних груп.

Висновки до третього розділу

Трудова міграція в Україні продовжує залишатися важливим економічним фактором. З огляду на поточні тенденції, можна очікувати зростання міграційних потоків у найближчі роки, зокрема через економічні труднощі та нестабільність на внутрішньому ринку праці. Разом з тим, інтеграція України до європейських економічних структур та покращення умов для трудових мігрантів можуть сприяти формуванню більш організованої та керованої міграційної політики, що забезпечить баланс між потребами внутрішнього ринку праці та зовнішніми викликами.

Важливою задачею для України є мінімізація негативних ефектів трудової міграції, таких як зменшення трудових ресурсів у країні та потенційні втрати для економіки. Для цього необхідно впроваджувати стратегічні заходи, спрямовані на покращення умов для роботи всередині країни, розвиток професійної освіти та створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій. Розвиток механізмів підтримки українських трудових мігрантів за кордоном, а також створення стимулів для їх повернення є ключовими чинниками у пом'якшенні негативних наслідків міграції.

Грошові перекази трудових мігрантів відіграють значну роль у стабілізації економічної ситуації в Україні, зокрема в контексті поповнення валютних резервів, зниження дефіциту платіжного балансу та покращення матеріального становища родин мігрантів. Важливо забезпечити належну інфраструктуру для здійснення переказів, сприяти їх спрямуванню на розвиток економічних і соціальних проектів, а також стимулювати інвестування цих

коштів в інноваційні та соціально важливі сфери. Це дозволить максимізувати економічний ефект від трудової міграції та забезпечити сталий розвиток національної економіки.

Таким чином, розвиток трудової міграції, ефективне регулювання цього процесу та інтеграція грошових переказів трудових мігрантів у національну економіку є важливими напрямками для забезпечення економічного зростання та соціальної стабільності в Україні. Виконання цих заходів дозволить знизити негативні наслідки трудової міграції та сприятиме розвитку країни на макроекономічному рівні.

ВИСНОВКИ

Міграція є важливим соціально-економічним явищем, яке охоплює переміщення людей з однієї території на іншу з метою покращення умов життя чи праці. Класифікація міграції включає різні типи, зокрема внутрішню та зовнішню, тимчасову та постійну, а також добровільну і примусову міграцію. Розуміння цих категорій дозволяє більш ефективно розробляти політику міграції та адаптувати її до конкретних умов кожної країни.

Міграційна політика має значний вплив на економічний розвиток країни. Вона може сприяти залученню висококваліфікованих кадрів, підтримці національної економіки через грошові перекази від трудових мігрантів, а також допомагати у вирішенні демографічних проблем. Міжнародні організації рекомендують країнам інтегрувати стратегії міграційної політики в загальний економічний план розвитку, акцентуючи увагу на захисті прав мігрантів та сприянні їх соціальній адаптації.

Основними причинами трудової міграції з України є економічні труднощі, високий рівень безробіття, низькі заробітні плати, а також нестабільність на ринку праці. Чинниками, що сприяють трудовій міграції, є політичні фактори, зокрема відсутність стабільної політичної ситуації, а також глобалізація, що розширює можливості для трудових мігрантів.

Глобалізація та євроінтеграція значною мірою впливають на міграційні процеси в Україні, забезпечуючи доступ до міжнародного ринку праці, знижуючи бар'єри для переміщення робочої сили та стимулюючи економічні міграційні потоки. Європейська інтеграція відкриває нові можливості для трудових мігрантів, створюючи умови для більш ефективної міграції в межах ЄС.

Соціологічні дослідження вказують на низку проблем, пов'язаних із трудовою міграцією, серед яких найважливішими є депопуляція регіонів, негативний вплив на національну економіку через відтік робочої сили та складнощі з інтеграцією мігрантів у приймаючі країни. Важливою проблемою є

також відсутність достатньої державної підтримки для трудових мігрантів і недостатня правова захищеність.

Міграційні процеси, викликані повномасштабною війною, спричинили суттєві зміни в економічному ландшафті України. Масовий виїзд населення за кордон та переміщення всередині країни призвели до дисбалансу робочої сили між регіонами, зменшення обсягів грошових переказів, а також до зростання навантаження на соціальні послуги у західних областях. Натомість східні та південні регіони зазнали дефіциту трудових ресурсів, що ускладнює їх економічне відновлення. Поглиблюється також демографічна криза, яка проявляється у низькому рівні народжуваності, високій смертності та відтоку молоді за кордон.

Водночас трансформація ринку праці в умовах війни виявила гостру нестачу кадрів у ключових галузях економіки — від будівництва та медицини до ІТ-сектору й освіти. Часткова компенсація спостерігається у регіонах, що прийняли найбільше внутрішньо переміщених осіб, де зростає рівень зайнятості серед жінок та осіб передпенсійного віку. Проте ці зміни потребують державного втручання — через розробку програм перекваліфікації, підтримку молоді, модернізацію інфраструктури та стимулювання повернення трудових ресурсів. Без цілеспрямованої політики міграційні наслідки можуть суттєво уповільнити економічне відновлення країни.

В перспективі трудова міграція в Україні, ймовірно, зростатиме, що пов'язано з економічними проблемами всередині країни та глобальними економічними тенденціями. Однак, важливим завданням є забезпечення збалансованого підходу до розвитку трудової міграції, щоб не допустити значного скорочення трудових ресурсів національної економіки.

З метою мінімізації негативних наслідків трудової міграції необхідно вживати заходів, спрямованих на поліпшення економічної ситуації в Україні, створення робочих місць, стимулювання інвестицій, розвиток освіти та професійної підготовки. Важливо також забезпечити належну правову

підтримку мігрантів, що допоможе зберегти їх соціальний статус та права в країнах перебування.

Грошові перекази трудових мігрантів мають важливе значення для розвитку економіки України. Вони допомагають зміцнити валютні резерви, стабілізувати фінансову систему країни та поліпшити матеріальний добробут родин мігрантів. Однак важливо впроваджувати стратегії, які б сприяли ефективному використанню цих коштів для розвитку соціальної інфраструктури та бізнесу в Україні.

Отже, трудова міграція має важливе значення для економіки України. Для збереження її позитивних аспектів та мінімізації негативних наслідків необхідно приймати ефективні заходи на рівні держави, а також сприяти інтеграції трудових мігрантів у соціальну та економічну структуру як України, так і країн їх прийому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безуглий П.Г. Теоретичні засади дослідження міграційних процесів. *Політичні інститути та процеси. Серія «Політичне життя»*, 2018. №1. С.5-13
2. Борута І. Міграційне право ЄС. К.: Вид-во ІМВ КНУ ім. Т. Шевченка. 130 с.
3. Гринда Н. Політичні і правові рамки спільної міграційної політики Європейського Союзу. *Вісник Львівського університету (Серія міжнародні відносини)*. 2001. Вип. 4. С. 48-54.
4. Драгунова Т. Просторовий аналіз міграційного процесу в м. Києві. *Статистика України*. 2004. №1.С. 72-79.
5. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2001. 848 с.
6. Зовнішні трудові міграції населення України / За ред. Е.М. Лібанової, О.В. Позняка. К.: РВПС України НАН України, 2002. 206 с
7. Майер Дж.М. Основні проблеми економіки розвитку / Дж.М. Майер, Дж.Е. Раух, А. Філіпенко. К.: Либідь, 2003. 688 с.
8. Малиновська О.А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями: Монографія. К.: Вид-во НАДУ, 2004. 123 с.
9. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика): Енциклопедія / Упоряд. Ю. І. Римаренко; За ред. Ю. Римаренка. К.: Довіра, 1998. 912 с.
10. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний, національний виміри / За ред. Ю. Римаренко. К.: Довіра, 1998. 912 с.
11. Міграційні процеси в Україні: сучасний стан і перспективи. / За ред. О.В. Позняка. Умань, 2007. 276 с.
12. Піскун О., Прибиткова І., Волович В. Міграційна ситуація в Україні. *Політична думка*. 1996. № 8. С. 45-72.

13. Полянська Я.Л. Проблеми і наслідки міграції в Україні. Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України. Тернопіль: Економічна думка. 2004. С. 74-77.

14. Прибиткова І. Сучасні міграційні процеси: теоретико-методологічні аспекти досліджень . *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 1999. № 1. С. 161-172.

15. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. *Соціологія. Серія «Політичний менеджмент*, 2006. №2. С.127-139

16. Романюк М.Д. Міграції населення України за умов перехідної економіки: Методологія і практика регулювання. Львів: Світ, 1999. 292 с

17. Слюсаревський М.М. Психологія міграції. Кіровоград: ТОВ «Імекс ЛТД», 2013. 244 с.

18. Тоба М. Психологічні особливості міжкультурної адаптації особистості до нового етнічного середовища . *Соціальна психологія*. 2003. № 1. С. 134-139.

19. Трубич С. Міграційні процеси і зайнятість населення. *Вісник Львівського університету (Серія міжнародні відносини)*. 1999. Вип. 1. С. 398-403.

20. Шелюк В. Соціальна міграція: Етапи, функції, типи. *Перспективи*. 2001. № 3 (15). С. 45-50.

21. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analychni-dopovidi/vplyv-mihratsiyi-na-sotsialno-ekonomichnu-sytuatsiyu-v-ukrayini>

22. Обсяги приватних грошових переказів в Україну значно скоротилось. URL: <https://financenews.com.ua/3254-obsiah-y-pryvatnykh-hroshovykh-perekaziv-v-ukrainu-znachno-skorotylysia/>

23. Грошові перекази в Україну. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/economy/transfer/?utm_source=chatgpt.com

24. Ситуація на ринку праці в Україні у 2024 році: вплив мобілізації та переміщення населення. URL:

<https://money.comments.ua/ua/article/economy/situaciya-na-rinku-praci-v-ukraini-u-2024-roci-vpliv-mobilizacii-ta-peremischennya-naselennya-734483.html>

25. Країна без дітей: п'ять демографічних проблем України. URL: <https://focus.ua/uk/economics/663075-yak-demografichni-problemi-vplivayut-na-ekonomiku-ukrajini>

26. Відновлення ринку праці в Україні в умовах війни: регіональні аспекти. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/vidnovlennya-rynku-pratsi-v-ukrayini-v-umovakh-viyny-rehionalni?utm_source=chatgpt.com

27. Вплив мобілізації на ринок праці в Україні: виклики, адаптація та прогнози на 2025 рік. URL: <https://happymonday.ua/vplyv-mobilizatsiyi-prognozy-na-2025>

28. Кадрова криза в Україні: як брак спеціалістів загрожує економіці та бізнесу. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/kadrova-kriza-ukrayini-k-brak-spetsialistiv-1727103044.html?utm_source=chatgpt.com

29. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 16.01.2024)

30. Манжелій Д.В. Проблеми зовнішньої трудової міграції та напрями їх вирішення. С. 38-44. URL: http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/6405/1/2024_Manzhelii_051_Ma_g.pdf

ДОДАТКИ

Додаток А

Класифікації міграції за різними критеріями

Критерій класифікації	Вид міграції	Опис
1. За причинами міграції	Економічна міграція	Міграція з метою покращення матеріального становища, пошук кращих умов праці та заробітку.
	Політична міграція	Міграція через переслідування, війни або бажання змінити політичний режим.
	Екологічна міграція	Міграція через природні катастрофи або екологічні зміни (повені, посухи, екологічні катастрофи).
	Соціальна міграція	Міграція з метою змінити соціальний статус, наприклад, через вищу освіту чи доступ до кращих соціальних послуг.
	Культурна міграція	Міграція з метою отримати кращі культурні умови чи можливості для самореалізації.
2. За тривалістю	Постійна міграція	Переміщення на постійній основі без наміру повернутися до попереднього місця проживання.
	Тимчасова міграція	Переміщення на певний час, після чого особа повертається на попереднє місце проживання.
	Сезонна міграція	Міграція на певний період, наприклад, для роботи в сільському господарстві (сезон збору врожаю).
3. За правовим статусом	Міжнародна міграція	Переміщення осіб через національні кордони, що потребує зміни громадянства чи виду на проживання.
	Внутрішня міграція	Переміщення осіб в межах однієї країни без переходу на інший територіальний утвір.
	Легальна міграція	Міграція, що здійснюється відповідно до законодавства, із дотриманням усіх юридичних норм.
	Нелегальна міграція	Міграція, що здійснюється з порушенням законодавства, без необхідних документів чи дозволів.
4. За напрямком переміщення	Еміграція	Вїзд осіб з країни постійного проживання для проживання в іншій країні.
	Іміграція	В'їзд осіб до нової країни для постійного чи тимчасового проживання.
5. За характером переміщення	Міграція з метою працевлаштування	Переміщення людей з метою знайти роботу або поліпшити умови праці.
	Міграція з метою освіти	Переміщення в іншу країну або регіон для отримання освіти чи навчання.